

תוכן עניינים

1.....	מבוא.....
2.....	פרק 1: פטור גיוס חרדים לצבא – התפתחות והיקף התופעה.....
2.....	1.1 – פטור גיוס החרדים התפתחות היסטורית.....
6.....	1.2 – גיוס חרדים בפועל.....
8.....	פרק 2: עמדות ציבוריות כלפי גיוס החרדים.....
8.....	2.1 עמדות הציבור החרדי.....
11.....	2.2 עמדות הציבור החילוני.....
13.....	2.3 עמדות המערכת הפוליטית.....
18.....	2.4 עמדות המערכת הצבאית.....
21.....	פרק 3: אלטרנטיבות לגיוס חרדים לצבא.....
21.....	3.1 גיוס מקצועי.....
22.....	3.2 תכניות מקבילות ותגמולים.....
24.....	סיכום.....
26.....	ביבליוגרפיה.....

מבוא

מאז קום המדינה חל חוק גיוס החובה לפיו כל תושבי ישראל היהודים מחויבים בגיוס לצה"ל. אולם לצד גיוס חובה זה ניתן לזהות מספר הסתייגויות, כאשר למשל שר הביטחון יכול לפטור מגיוס מועמדים לצבא מטעמי משפחה, לימודים ומטעמים אחרים, הכוללים בין היתר התנגשות אמונה דתית מול המערכת הצבאית. התנגשות זו קיימת באופן בולט בחברה היהודית אולטרה שמרנית (בעבודה זו חברה זו תקרה חברה "חרדית" והיא תסמל את הזרמים השונים הקיימים בה) וזאת מבוססת על גישת "תורתם אמונתם" לפיה אוכלוסיית החרדים עוסקת בלימודי תורה והיא פטורה מחובות ציבוריים שכן התגייסות לצבא כמוה איום על אורח החיים החרדי והתנגשות עם ערכי היסוד של חברה זו (שפיגל, 2007).

אולם, הסכם הפוטר את גיוס החרדים מהשירות הצבאי, החל להישחק החל משנות ה-70 של המאה ה-20 ובית המשפט העליון נידרש להתמודד עם עשרות עתירות משפטיות שקראו לביטול ההסכם מפאת אי שוויון, אפליה, חוק שאיננו חוקתי ואי הסכמה חברתית לפיה לימודי התורה משרתים את מדינת ישראל ושומרים על ביטחונה. בית המשפט שדן בעתירות אלה לאורך שנים לעיתים דחה את העתירות ולעיתים אימץ אותם, אך החלטתו תמיד הייתה כי מדובר בנושא פוליטי שיש להחזירו לידי המחוקק ולעצב את החוק מחדש (בג"ץ 8017/15, 2260/14 ; ברק-ארז, 2006). מאידך, מספר נציגים מהאליטה הפוליטית והצבאים, גורסים כי על אף הצורך לקדם את השוויון בנטל הביטחוני בישראל, אלה מכירים כי גיוס חרדים לצבא – קל וחומר בכפיה, לא יביא בהכרח לתועלת ציבורית. אי גיוסם של החרדים לצה"ל לא יפגע בכוח הלוחם הסדיר והמילואים של צה"ל ומכאן ראוי לשלב חרדים בהתנדבות ובהסכמה לצה"ל (במסגרת החרדים המעוניינים להתגייס) או לחלופין למצוא להם מסגרות התנדבויות אחרות (לוי, 2015).

שאלת מחקר: כיצד בא לידי ביטוי השיח הציבורי בדבר שילוב החרדים לשירות צבאי?

מטרת המחקר: המחקר נועד לבחון את השיח הציבורי בדבר גיוס החרדים לצבא. המחקר יציג את העמדות הציבוריות השונות – במערכת הפוליטית, צבאית, חברתית – חילונים מול חרדים, ואת המאפיינים שלפיהם העמדות השונות הינן חלוקות או משותפות בדבר גיוס החרדים לצבא. לצורך בחינת שאלת המחקר יבוצע מחקר עיוני שיתבסס הן על מקורות ראשוניים כמו מסמכים של ישיבות הכנסת והממשלה, הצעות חוק, פסיקות משפטיות ופסיקות הלכה; לצד מקורות משניים הכוללים מחקרים אקדמיים שדנו בסוגיה זו.

פרק 1: פטור גיוס חרדים לצבא – התפתחות והיקף התופעה

במסגרת הפרק האמור תבוצע בחינה אודות גיוס אזרחי ישראל לצה"ל והפטור מגיוס הניתן לחרדים. הפרק יתמקד בסוגיות כמו חוק הגיוס, היסטוריית הפטור הניתנת לחרדים והן גיוס בפועל שלהם לאורך השנים. הפרק יהווה בסיס הבנתי לבעיה המחקרית הנידונה בעבודה הבוחנת את פטור גיוס בני הישיבות לצה"ל ואת השיח הציבורי המתפתח מכך.

1.1 – פטור גיוס החרדים התפתחות היסטורית

הגיוס לצה"ל נחשב לאירוע מכוון בחברה היהודית ישראלית. סיום מלחמת העולם השנייה וחשיפת העולם לאירועי השואה היהודית הדגישו את הצורך בהקמת מדינה לעם היהודי. הקמת המדינה לוותה בדיונים רבים אודות הצורך של היהודים להגן על עצמם בכוחות עצמם, ותפיסה זו התאפיינה בשיח אודות מעמדו של היהודי הלוחם. מקימי המדינה והמתיישבים הראשונים בה ראו את היהודים בגלות כיהודים חלשים, עלובים, מסכנים ופגיעים ששחקו את ההיסטוריה מפוארת של יהודים לוחמים אמיצים כמו סיפורי דוד המלך, בר כוכבא וסיפורי מצדה. לצורך כך הקמת מדינת ישראל עזרה לשקם את תפיסתו של היהודי הגלותי ולהפוך אותו ליהודי חדש בכך שזה עלה למדינת ישראל, התגייס לצה"ל ועזר בהגנה על מדינתו, ביתו ומשפחתו לצד הקמה ופיתוח של ישראל. עד מהרה הפך צה"ל לכור היתוך קוסמופוליטי במדינת ישראל המכיל מקומיים וותיקים ועולים, עירוניים וקיבוצניקים, דוברי עברית רהוטה ועולים חדשים דוברי שפה זרה, וכולם פעלו והגנו למען מדינת ישראל וספגו במקביל את ערכי המדינה – כמו שפה, היסטוריה משותפת וערכים לאומיים מהמערכת הצבאית (שפיגל, 2007 : 69-70).

אולם הגיוס לצה"ל לא זכה לקונצנזוס חברתי מלא במדינת ישראל, וכבר עם הקמת צה"ל בימיה הראשונים של מדינת ישראל התגבשה הבנה כי צה"ל איננו משקף ומייצג את כלל הציבור בישראל, וישנן אוכלוסיות שאינן רואות את עצמן מתאימות למערכת הצבאית היהודית. אוכלוסיות אלה כללו בין היתר אוכלוסיות ערביות והציבור החרדי. התמקדות בנושא החברה החרדית מעלה כי הצבא ניתפס כמו שער כניסה לחברה הישראלית החילונית, ונתון זה הטריד במיוחד את החברה החרדית שראתה את עצמה מתבדלת מהחברה החילונית ושומרת על מוסרת וותיקה באמצעות הקדשתה ללימודי תורה. תפיסה זו התבסס על עיקרון "תורתם אמונתם" המחייבת את החרדי מצד אחד ללמוד תורה ולשרת את אלוהים מהבוקר ועד הערב, אך מצד שני לזכות לפטור מחובות ציבוריים. ערב הקמת מדינת ישראל חרדים רבים גויסו לצה"ל כחלק מחובתם האזרחית, אולם גיוס זה לוותה באתגרים רבים כאשר המערכת הצבאית התנגשה עם ערכים חרדיים – כמו שמירה על קדושת השבת. חרדים רבים התקשו לשרת במערכת הצבאית וכבר בשנת 1948 הצבא החל לשפוט

חרדים שונים על אי מילוי פקודות שהתנגשו עם ערכים דתיים, כמו נסיעה או בישול בשבת וגילוח השיער (הרצוג, ולפידות-פירילה, 2014 : 236-237).

הקושי לאזן בין צרכי הצבא לבין אורח החיים הייחודי של החרדים הוביל לחילוקי דעות ברורים במדינת ישראל בין מפקדים לחיילים חרדים, ובין רבנים לפוליטיקאים וחילוקי דעות אלה הדגישו את הרעיון כי אורח החיים הייחודי של החרדים איננו עומד עם אופי השירות הצבאי, וזה האחרון עשוי לבטל ולפגוע בלימודי התורה וערכי החרדים. בשלב זה רבני ישיבות החלו לשלוח מכתבים לדרג הפוליטי והצבאי בבקשה לבטל את חובת הגיוס לחרדים. בפברואר 1948, נשלח מכתב מהמטה הכללי הצבאי (בהסכמתו של הרמטכ"ל והרב הצבאי הראשי) לפיו התקבלה החלטה לפיה בני ישיבות לפי רשימות מסודרות הינם פטורים משירות צבאי לשנת תש"ח ובשנה הבאה יבחן בשנית העניין. היה זה הפטור גיוס החרדים הכללי הראשון, וזה סלל במועד מאוחר יותר את הדרך לעיצוב פטור על בסיס חקיקה (הרצוג, ולפידות-פירילה, 2014 : 237).

פטור גיוס החרדים הראשוני הוערך ב-400 תלמידי ישיבות אך לאורך השנים פטר שר הביטחון באופן גורף את גיוס תלמידי הישיבות באמצעות הסדר שנקבע בין הממשלה והצבא אך לא במסגרת חקיקה מסודרת. הסדר כולל זה הוביל לא פעם לעתירות משפטיות והחל משנות ה-70 בית המשפט הגבוה לצדק (בג"ץ) החל לדון בסוגיית חוקיות מתן הפטורים הגורפים לחרדים מצה"ל. הטענות המרכזיות היו כי פטור גורף לחרדים מחובת שירות בצה"ל פוגע בעקרונות השוויון במדינה, מעודד אפליה ופוגעת בכבודם של מחויבי הגיוס. עד שנת 1990 הוגשו לא פחות מ-10 עתירות משפטיות שטענו כי פטור הגיוס לחרדים איננו חוקתי, אך בית המשפט דחה אותן בטענה כי אין לו יכולת שיפוטית בתחום האמור מפאת היעדר חקיקה מתאימה (בג"ץ 8017/15, 2260/14, 1937/14, 1877/14 : 2).

בשנת 1996 קבע שוב בית המשפט כי הוא איננו יכול לדון עוד בסוגיית הגיוס לצה"ל ללא חקיקה מסודרת, אך כעת הוא הורה לצבא להפסיק להסתמך על מדיניות שנקבעה בין הממשלה לצבא. זה בתורו הוביל לעיצוב מחדש של חוק שירות הביטחון (נוסח משולב) 1986 באמצעות חוק טל (חוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם, התשס"ב-2002) על שם השופט בדימוס צבי טל שעמד בראש ועדה ציבורית שבחנה את סוגיית גיוס החרדים לצה"ל. חוק טל קבע לבסוף כי שר הביטחון ראשי לספק פטור משירות צבאי לחרדים, בלבד שאלה יעסקו בלימודי תורה ויעמדו בתנאים שנקבעו במסגרת החוק – כדוגמת מינימום שעות לימוד שבועיות ואיסור עבודה. מאפיינים